

فرهنگ مصطلحات نسخه‌شناسی، تألیف یا ترجمه؟

حکایت یک سرقت ادبی*

محمدعلی کاتب

به این کتاب جلب شد و آن را در زمان برپایی نمایشگاه از غرفه ناشر خریداری کردم. کتاب را، همان جا در کنار غرفه، تورق کردم و بلافاصله متوجه شدم که این کتاب همان بخش اول کتاب آدم گاجک است، اما قضاوت نهایی را به زمانی واگذار کردم که بتوانم اثر را با کتاب آدم گاجک مقایسه کنم. پس از مقایسه متوجه شدم که کتاب مذکور دقیقاً همان بخش اول کتاب آقای آدم گاجک است بدون کم و بیشی؛ و آقای باقی کتاب را ترجمه کرده است و نام خود را بر آن گذاشته است. نامبرده بخش‌هایی از مقدمه آقای گاجک را نیز ترجمه کرده، در مقدمه خود درج کرده و امضای خود را ذیل آن نهاده است. همچنین آقای باقی ادعا کرده که این کتاب حاصل تتبعات و تحقیقات اوست، گرچه تمام فصل‌های کتاب همچون اختصارات، منابع، کتاب‌شناسی و اصل متن، عیناً همان متن اصلی کتاب گاجک است. هرچند در ترجمه برخی موارد را به اشتباه ترجمه یا حذف کرده است. آقای باقی در بخش منابع به تمام مقالات و کتاب‌های آقای گاجک ارجاع داده است به جز همین کتاب مورد بحث. اگر این کتاب تألیف آقای باقی می‌بود، چطور ایشان، که کتاب را حاصل تحقیقات چندساله خود می‌داند و همه کارهای آقای گاجک را دیده است از این کتاب که در سال ۲۰۰۱ م و توسط ناشر شناخته شده‌ای همچون بریل به چاپ رسیده است اطلاع نداشته است؟ جواب روشن است: این کتاب همان کتابی است که آقای باقی ترجمه کرده و به نام خود چاپ کرده است!

نکته ناراحت‌کننده دیگر این که آقای باقی این کار ناپسند خود را به مرحوم دانش‌پژوه اهدا کرده است.

موضوع را با یکی از دوستان که سال‌هاست مباحث

در سال ۲۰۰۱ م کتابی از آدم گاجک، نسخه‌شناس برجسته اروپایی با این مشخصات نشر شد:

The Arabic Manuscripts Tradition: A Glossary of Technical Terms and Bibliography, by Adam Gacek, Leiden-Boston-Koln: Brill, 2001, 269pp. ISBN: 90-04-12061-0.

به جز مقدمه، کتاب از دو بخش اصلی تشکیل شده است: بخش نخست شامل واژگان تمام جنبه‌های نسخه‌شناسی و کتاب‌پردازی در فرهنگ شرقی-اسلامی می‌شود. این بخش به ترتیب الفبایی رشته‌های عربی واژه‌ها تنظیم شده و مقابل هر واژه معادل آن به انگلیسی و همچنین نشانی متونی که اصطلاح در آن به کار رفته، آمده است. بخش دوم، کتاب‌شناسی مقالات و کتاب‌هایی است که درباره جنبه‌های مختلف نسخه‌شناسی، کتاب‌پردازی و فهرست‌نگاری به زبان‌های اروپایی و عربی تألیف شده است. این بخش به صورت موضوعی تنظیم شده است (برای معرفی تفصیلی این کتاب نک: دکتر علی‌اشرف صادقی، «واژه‌نامه نسخه‌شناسی»، در: نامه بهارستان، سال سوم، شماره اول، دفتر ۵، بهار-تابستان ۱۳۸۱ هـ. ش، صص ۲۳۱-۲۳۳).

چندی قبل، هنگام برپایی نمایشگاه کتاب تهران، کتابی از سوی «نشر نی» با این مشخصات نشر شد:

فرهنگ مصطلحات نسخه‌شناسی، [تألیف] محمد مهدی باقی، تهران: نشر نی، ۱۳۸۵ هـ. ش، ۱۸۴ ص.

از آن جا که یکی از زمینه‌های مورد علاقه نگارنده این سطور، مباحث نسخه‌شناسی و رشته‌های وابسته به آن است، توجهم

* این مقاله پیش‌تر در گزارش میراث، سال اول، شماره پنجم و ششم، ۱۳۸۵، صص ۴-۵ به چاپ رسیده است.

بی اطلاع فرض کرده است. نمی دانم آیا این قضیه را از نظر حقوقی می توان پیگیری کرد و ایشان را به پای میز محاکمه نشانند یا خیر؟

سه دیگر این که آقای باقی با این کار شخصیت شهروندان ایرانی و هویت فرهنگی آن ها را در مقابل غیر ایرانی ها به خطر انداخته است.

چهارم آن که آقای محمدمهدی باقی، تا آن جا که می دانم هنوز به میانسالی نیز نرسیده است و ممکن است در آینده نیز هوس چنین کارهایی بکند. باید همینجا و در همین کار این قضیه را برملا کرد تا این کار از سوی او ادامه پیدا نکند.

و دست آخر این که متأسفانه مشابه این گونه سرقت ها، بویژه از سوی جوان ترها، رخ می دهد. وظیفه کسانی که متوجه این سرقت ها می شوند، برملا کردن آن هاست تا هم دیگران از آن اطلاع پیدا کنند و هم کسانی که قصد سرقت ادبی دارند، شاید از آن منصرف شوند.

مربوط به حقوق پدیدآورندگان را دنبال می کند در میان گذاشتم. ایشان نیز نسخه ای از کتاب را تهیه کرد و با متن اصلی مطابقت داد. پس از این که این سرقت بر ایشان نیز مسلّم شد، با ناشر تماس گرفتند و قضیه را با ایشان مطرح کردند. ناشر محترم ضمن ابراز تأسف اعلام کرد با توجه به این که نسخ معدودی از این کتاب به فروش رفته است و کتاب هنوز پخش نشده است، جلوی پخش آن را خواهد گرفت.

در ابتدا قصد آن را نداشتم که این قضیه را بنویسم، اما به چند دلیل این کار را انجام دادم:

نخست آن که کسی که این کار را کرده از تحصیل کردگان دانشگاه های داخل و خارج کشور است و سال ها در فرهنگستان زبان فارسی به عنوان مربی مشغول تحقیق بوده و از قرار مسموع اکنون نیز در دانشگاه اصفهان مشغول تدریس است. آیا سزااست چنین کسی که می توانست با عنوان مترجم نیز به حقوق معنوی و مادی خود برسد، دست به چنین کاری بزند؟ دوم این که آقای باقی با این کار خود به شعور شهروندان ایرانی توهین کرده و جامعه علمی و فرهنگی کشور را

114 GLOSSARY	۱۲۷ فرهنگ مصطلحات
<p>قرص</p> <p>qarṣ (pl. qarāṣ) disc (in decoration) (ZM, 47). qarṣ, qarīṣ – pressing, putting something into a press (ST, index, 19; MP, 63). qarrāṣ – bookbinder's press; screw press (MB, 103; miqrād (!), elsewhere, qarrād and qarrāṣ; IA, 59). miftāḥ al-qarrāṣ – press screw (IA, 60).</p>	<p>قَرَصَةٌ > قَرَصَ كِتَابًا رِيزَ وَ فَشَرَدَهُ (سیدة ۴، سفر ۱۳، ۵: قَرَصَتْ الْكِتَابَ قَرَصَةً؛ بطلیوسی ۹۴). مِقْرَاض (ج. مِقْرَاض) > قَرَضَ قَبِجِي (اشبیلی ۱۰، ۲۱؛ گسک ۹۰-۹۱، ۹۱-۱۰۷؛ سفیانی، نمایه ۱۹؛ بطلیوسی ۹۱-۹۲؛ بوش ۴۴؛ قاسمی ۲، ۲۱۷). قَرَاظَةُ بَرَكَةٌ كَوَاجِك (کاغذ) (بُزْأَب ۲۰). قَرَوَطِيُون چَهَارگوش (نام ابرازی) (اشبیلی ۱۱۸؛ گسک ۹۰-۹۱، ۱۰۷؛ سفیانی، نمایه ۱۹؛ لیوی ۶۳؛ بوش ۲۴).</p>
<p>قرصع</p> <p>qarṣa'ah – fine, compact writing (KM, IV, sifr 13, 5: qarṣa'tu al-kitāb qarṣa'tuh; IK, 94).</p>	<p>قِرطَاس، قِرطَاس، قِرطَاس (ج. قِرطَاس، قِرطَاس) > خَرَّيْس يُونَانِي – ورق یا طومار پاپیروس (۵، ۱۷۳-۱۷۴؛ ۸، ۱۷۴؛ ۲۶۱؛ گروهمن ۶۶-۹۳؛ زبانت ۹۲، ۶۶-۷۶؛ جمیل ۸۲-۹۱)، پارشمن (گروهمن ۱۰۸؛ ۸، ۱۰۷؛ ۴۰۷) یا کاغذ (قلقشندی ۶۳، ۲، ۳۸۵؛ القرطاس و الصحیفة و هما بمعنا واحد و هو کاغذ؛ بغدادی ۷۳، ۵۰؛ گروهمن ۹۸؛ عمدة ۱۱؛ و لیکن القرطاس فی حال الكتابة علی الرِّقَّة اليُونَانِي)، قس صحیفة.</p>
<p>قرض</p> <p>miqrād (pl. maqāriḍ) – (pair of) scissors (TS, 10, 21; AG, 107; ST, index, 19; IK, 91-92; IB, 44; QS, II, 417). qurādah – slip (of paper) (UI, 20).</p>	<p>قِرطَاسِي پاپیروس ساز (سید ۹۷، ۱، ۱۷). تَقْرِيط (ج. تَقْرِيط، تَقْرِيطَات) یادداشت تأیید و ستایش برای معرفی اثر جدید التألیف که به نسخه متصل می شود (قلقشندی ۶۳، ۱۴، ۳۳۵-۳۴۰؛ تقریضات (!) روزنتال؛ گسک ۹۶، ۳، ۳، ۳۴، ۸۳، ۱۱۲، ۱۲۲، ۱۳۶، ۱۴۳، ۳۱۳، قس مُطَالَعَة).</p>
<p>قرطوبن</p> <p>qartabūn – square (an instrument) (TS, 18; AG, 107; ST, index, 19; MP, 63; IB, 44).</p>	<p>مَقْرُوط تقریظ نویس (روزنتال ۱۸۲، ۱۸۶). قَرَمَدَة، قَرَمَدَة كِتَابَت رِيزَ فَشَرَدَهُ (سیدة ۴، سفر ۱۳، ۵: القرمدة و القرمطة وقدة الكتابة؛ گسک فنون ۵۵؛ نخاس ۱۲۰؛ فان جمع الحروف و قارب السطور بعضها من بعض قِبَل قَرَمَطَهَا).</p>
<p>قرظ</p> <p>taqrīz(ah) (pl. taqārīz, taqrīzāt) – approbation (appreciation) note or statement attached to a manuscript, often in the form of laudatory verses or encomia for the promotion of a newly composed work;</p>	<p>قَرَمَة – سیاق قَرَمَة گوشه (غسانی ۱۱۲: القَرَمَة اليُونَانِي، القَرَمَة اليُونَانِي). قَرَمَة (قلم) المُقَرَّرُون خط برگرفته از رِقَاع، و یوگی اصلی آن دسته بندی خطها به صورت دوگانه و فواصل بزرگ میان سطری مابین هر دسته (گسک خطوط ۱۲۶؛ طبیبی ۲۱).</p>

